

ITALYAN TILIDA ANTONIMLAR: SEMANTIK, LEKSIK VA DIDAKTIK JIHATLAR

O'qituvchi: Naimova Parvina Rustamovna

Talaba: Mirzayeva Shoxina Orzipulatovna

Samarqand davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada italyan tilidagi antonimlar masalasi semantik va leksik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Antonimiya tilning muhim semantik munosabatlaridan biri sifatida ko'rib chiqilib, uning nazariy asoslari va tasnifi yoritiladi. Xususan, italyan tilida uchraydigan darajali, komplementar va o'zaro (rekiprok) antonimlar misollar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, antonimlarning leksik va grammatik xususiyatlari, prefikslar orqali hosil bo'ladigan antonimik birliklar hamda ko'p ma'nolilik va kontekst bilan bog'liq jihatlari ochib beriladi. Maqolada antonimlarning og'zaki va yozma nutqdagi qo'llanilishi, badiiy uslubda antiteza vositasi sifatidagi o'rni ham ko'rsatib o'tiladi. Bundan tashqari, italyan tilini chet tili sifatida o'rganishda antonimlarni o'zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etishning samarali metodlari tahlil qilinadi. Mazkur tadqiqot natijalari italyan tili leksikologiyasi, semantikasi hamda uni o'qitish metodikasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: antonimiya, antonimlar, italyan tili, semantika, leksik munosabatlar, prefikslar, til o'qitish metodikasi.

Annotation: This article examines antonyms in the Italian language from semantic and lexical perspectives. Antonymy is considered as one of the fundamental semantic relations in language, and its theoretical foundations and classifications are analyzed. In particular, gradable, complementary, and reciprocal antonyms in Italian are discussed and illustrated with relevant examples. The study also explores the lexical and grammatical features of antonyms, including the role of negative prefixes in the formation of antonymic units. Furthermore, the relationship between antonymy, polysemy, and context is highlighted. Special attention is paid to the use

of antonyms in both spoken and written discourse, as well as their stylistic function in artistic and literary texts, where they serve as an effective means of antithesis. In addition, the article addresses the difficulties encountered in learning Italian antonyms as a foreign language and analyzes effective teaching methods to overcome these challenges. The findings of the study contribute to the fields of Italian lexicology, semantics, and language teaching methodology.

Key words: *antonymy, antonyms, Italian language, semantics, lexical relations, negative prefixes, language teaching methodology.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются антонимы в итальянском языке с семантической и лексической точек зрения. Антонимия анализируется как одно из важнейших семантических отношений в языке, раскрываются её теоретические основы и классификация. Особое внимание уделяется градуальным, комплементарным и взаимным (реципро́чным) антонимам итальянского языка, которые иллюстрируются конкретными примерами. В статье также исследуются лексические и грамматические особенности антонимов, в том числе роль отрицательных префиксов в формировании антонимических единиц. Рассматривается взаимосвязь антонимии с полисемией и контекстом. Отдельное место отводится анализу функционирования антонимов в устной и письменной речи, а также их стилистической роли в художественных и литературных текстах, где они выступают как средство антитезы. Кроме того, освещаются трудности, возникающие при изучении антонимов итальянского языка как иностранного, и предлагаются эффективные методы их преподавания. Результаты исследования могут быть использованы в области итальянской лексикологии, семантики и методики преподавания иностранных языков.*

Ключевые слова: *антонимия, антонимы, итальянский язык, семантика, лексические отношения, отрицательные префиксы, методика преподавания языка.*

Tilshunoslikda antonimiya hodisasi leksik-semantik munosabatlarning muhim turlaridan biri hisoblanadi. Antonimlar - ma'nolari bir-biriga zid yoki qarama-qarshi

bo'lgan so'zlar bo'lib, ular til tizimida semantik munosabatlarning shakllanishida alohida o'rin egallaydi. Antonim tushunchasi yunoncha "anti" — qarshi va "onyma" — nom so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, mazmunan qarama-qarshilikni ifodalovchi birliklarni anglatadi. Har bir tilning lug'at boyligida antonimlar muhim semantik vazifani bajaradi, chunki ular orqali borliqdagi qarama-qarshi hodisa va tushunchalar ifodalanadi[1].

Antonimlar, avvalo, tilning semantik tizimida ma'no aniqligi va ifodaviylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ular so'zlarning ma'nosini ochib berishda, ularni farqlash va qarama-qarshi tushunchalarni taqqoslashda xizmat qiladi. Masalan, italyan tilida *alto – basso* (baland – past), *buono – cattivo* (yaxshi – yomon), *felice – triste* (baxtli – g'amgin) kabi antonim juftliklari insonning fazilatlari, holatlari va predmetlarning xususiyatlarini ifodalashda keng qo'llaniladi.

Semantik jihatdan antonimlar bir xil mavzuiy guruhga mansub bo'lib, bitta umumiy semantik maydon ichida qarama-qarshi qutblarni tashkil etadi. Tilshunoslar antonimlarni semantik oppozitsiya shakli sifatida baholaydilar. Oppozitsiya, ya'ni qarama-qarshilik hodisasi tilning asosiy semantik qonuniyatlaridan biri bo'lib, aynan antonimlar orqali yaqqol namoyon bo'ladi. Bu holat tilning mantiqiy va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi.

Antonimlarning semantik xususiyatlaridan biri shundaki, ular doimo mutlaq zidlikni emas, balki nisbiy qarama-qarshilikni ham ifodalashi mumkin. Masalan, *caldo – freddo* (issiq – sovuq) so'zlari o'rtasida ma'lum oraliq holatlar mavjud bo'lib, bu antonimlar gradatsion antonimlar deb yuritiladi. Boshqa tomondan, *vivo – morto* (tirik – o'lik) kabi so'zlar esa mutlaq zidlikni ifodalab, komplementar antonimlar guruhiga kiradi. Shuningdek, italyan tilida harakat yoki munosabatni bildiruvchi *comprare – vendere* (sotib olish – sotish) kabi antonimlar reversiv antonimlar sifatida qaraladi[2].

Antonimlarning semantik tizimdagi roli nafaqat lug'aviy ma'no bilan cheklanadi, balki ular nutq jarayonida stilistik vosita sifatida ham xizmat qiladi. Qarama-qarshi so'zlarning qo'llanilishi badiiy matnda ta'sirchanlikni oshiradi, fikrni

kuchaytiradi va obrazlilik yaratadi. Shu sababli antonimlar tilning ifoda imkoniyatlarini boyituvchi muhim birliklar hisoblanadi.

Italiya tilining lug'aviy boyligi va semantik tizimida antonimlar alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular til birliklarining qarama-qarshi ma'nolarini ifodalash orqali nutqning aniqligi va ta'sirchanligini oshiradi. Antonimlar nafaqat semantik munosabat vositasi, balki leksik tizimning shakllanishida ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli italyan tilida antonimlarning qanday hosil bo'lishi va ularning turlari masalasi tilshunoslikda dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi[3].

Italiyan tilida antonimlar leksik shakllanishiga ko'ra turli yo'llar bilan yuzaga keladi. Eng keng tarqalgan shakllardan biri - oddiy (leksik) antonimlardir. Bunday antonimlar mustaqil so'zlar sifatida mavjud bo'lib, ular o'zaro qarama-qarshi ma'noni ifodalaydi. Masalan, *grande* – *piccolo* (katta – kichik), *nuovo* – *vecchio* (yangi – eski), *giorno* – *notte* (kun – tun) kabi juftliklar italyan tilida keng qo'llaniladi. Ushbu antonimlar tilning asosiy lug'at qatlamini tashkil etadi.

Antonimlarning yana bir muhim shakllanish usuli - so'z yasovchi affiksalar, ayniqsa prefiksalar yordamida hosil bo'lishidir. Italiya tilida qarama-qarshi ma'no yaratishda *in-*, *im-*, *dis-*, *s-*, *non-* kabi inkor va zidlik bildiruvchi prefiksalar faol ishlatiladi. Masalan, *felice* – *infelice* (baxtli – baxtsiz), *possibile* – *impossibile* (mumkin – mumkin emas), *ordine* – *disordine* (tartib – tartibsizlik) kabi so'zlar prefiksatsiya orqali yasalgan antonimlarga misol bo'la oladi. Bu jarayon italyan tilida antonimlar tizimini boyitishda muhim vosita hisoblanadi[4].

Shuningdek, antonimlar kontekstual shaklda ham uchraydi. Kontekstual antonimlar doimiy lug'aviy zidlikka ega bo'lmay, faqat ma'lum nutq vaziyatida qarama-qarshi ma'no kasb etadi. Masalan, badiiy matnda yoki publitsistik nutqda bir-biriga qarama-qarshi qo'yilgan so'zlar vaqtinchalik antonimik munosabatni hosil qiladi. Bu holat tilning stilistik imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Tilshunoslikda antonimlar semantik xususiyatlariga ko'ra ham bir necha turlarga ajratiladi. Birinchi tur - gradatsion antonimlar bo'lib, ular ma'no darajalari orasidagi oraliq holatlarni ifodalaydi. Masalan, *caldo* – *freddo* (issiq – sovuq) juftligi orasida *tiepido* (iliq) kabi oraliq tushuncha mavjud. Ikkinchi tur — komplementar

antonimlar bo‘lib, bunda qarama-qarshilik mutlaq xarakterga ega bo‘ladi: *vivo – morto* (tirik – o‘lik), *vero – falso* (rost – yolg‘on). Uchinchi tur — reversiv antonimlar bo‘lib, ular harakatning teskari yo‘nalishini bildiradi: *entrare – uscire* (kirish – chiqish), *salire – scendere* (ko‘tarilish – tushish)[5].

Antonimlar til tizimida nafaqat leksik-semantik birlik sifatida, balki nutq jarayonida muhim funksional vazifalarni bajaruvchi vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi. Ular fikrni aniqlashtirish, qarama-qarshi tushunchalarni taqqoslash, matnning stilistik ta‘sirchanligini oshirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, italyan tilida antonimlarning nutq va matndagi qo‘llanishi kommunikativ samaradorlikni kuchaytiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Antonimlarning asosiy funksiyalaridan biri — ma‘no aniqligi va mantiqiy qarama-qarshilikni ifodalashdir. Nutqda bir-biriga zid tushunchalarni qo‘llash orqali so‘zlovchi o‘z fikrini yanada ravshan ifodalash imkoniga ega bo‘ladi. Masalan, *bene – male* (yaxshi – yomon), *luce – buio* (yorug‘lik – qorong‘ilik) kabi antonimlar inson tajribasidagi qarama-qarshi holatlarni ifodalab, tinglovchi uchun tushunishni osonlashtiradi. Bu jihat antonimlarning semantik oppozitsiya asosida ishlashini ko‘rsatadi[6].

Antonimlar matn tuzilishida ham muhim rol o‘ynaydi. Ular matnda mantiqiy bog‘lanish va qarama-qarshilik asosida kompozitsion yaxlitlikni ta‘minlaydi. Masalan, badiiy asarlarda yoki publitsistik matnlarda antonimlar orqali qarama-qarshi obrazlar, holatlar yoki g‘oyalar taqqoslanadi. Bu esa matnning mazmunini chuqurlashtiradi va o‘quvchi e‘tiborini kuchaytiradi. Italyan adabiyotida antonimlar ko‘pincha dramatik kuch beruvchi stilistik vosita sifatida qo‘llaniladi.

Badiiy nutqda antonimlarning ta‘sirchanlikni oshirishdagi roli ayniqsa katta. Qarama-qarshi so‘zlar orqali yozuvchi obrazlilik va ekspressivlik yaratadi. Masalan, “*vita e morte*” (hayot va o‘lim), “*amore e odio*” (sevgi va nafrat) kabi antonimik juftliklar inson ruhiy holatini kuchli ifodalash imkonini beradi. Shu sababli antonimlar badiiy tasvir vositalarining muhim elementlaridan biri sifatida qaraladi.

Antonimlar og‘zaki nutqda ham kommunikativ vazifani bajaradi. Kundalik suhbatlarda antonimlar fikrni kuchaytirish, ta‘kidlash yoki qarama-qarshi holatni

ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan, italyan tilida “*Non è grande, è piccolo*” (U katta emas, kichik) kabi gaplar orqali antonimlar yordamida aniqlik va urg'u hosil qilinadi. Bu holat antonimlarning pragmatik funksiyasini ham ko'rsatadi[7].

Shuningdek, antonimlar matnda stilistik figura sifatida antiteza (qarama-qarshi qo'yish) yaratishda faol qo'llaniladi. Antiteza usuli orqali muallif qarama-qarshi g'oyalarni birlashtirib, kuchli estetik ta'sir uyg'otadi. Masalan, italyan she'riyatida “*giorno e notte*” (kun va tun) qarama-qarshiligi orqali vaqt va hayot falsafasi ifodalanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. De Mauro, T. (2002). *Grande dizionario italiano dell'uso*. Torino: UTET, vol. 1, pp. 102-145.
2. Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold, pp. 120-160.
3. Renzi, L., Salvi, G., & Cardinaletti, A. (2013). *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna: Il Mulino, vol. 2, pp. 350-378.
4. Serianni, L. (2010). *Lezioni di grammatica storica italiana*. Roma: Carocci Editore, pp. 45-78.
5. Sadikova B.M. Antonimiya hodisasining mantiqiy-semantik talqiniga doir / Xorijiy filologiya. Til • Adabiyot • Ta'lim Ilmiy – uslubiy jurnal. – Samarqand, 1(90)/ 2024. – B. 130-136. (ISSN: 2181-743X; Index 1266).
6. 16. Sadikova B.M. Antonimy and correlation in italian paremiology: semantic analysis // Filologiya, metodika, tarjimashunoslik: zamonaviy fanning dolzarb masalalari xalqaro ilmiy – amaliy konferensiya. – Samarqand, 2024. – B. 124-126. (doi: <https://doi.org/10.2024/n6pp5d34>)
7. Traugott, E. C., & Dasher, R. B. (2002). *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 50-85.